Säg till, säg ifrån

Lärarhandledning

Av Mia Vestman

Säg till, säg ifrån
– ett pedagogiskt arbetsmaterial

Säg till, säg ifrån är ett pedagogiskt arbetsmaterial som består av sex korta animerade filmer vilka skildrar dilemman inom ämnen som förälskelse, samtycke, sex och sociala medier. Animationerna ger bilder av situationer, men presenterar inte förslag till lösningar. Lärarhandledningen är därför en central del i arbetsmaterialet. I lärarhandledningen finns övningar som kopplar situationerna till det sammanhang som saknas i animationerna. Och genom lärarhandledningens övningar får eleverna möjlighet att arbeta vidare och ge egna förslag på lösningar och påverka utgången.

Det pedagogiska arbetsmaterialet är ett underlag för ett förebyggande arbete och för att stärka samtalet och höja kunskapen om trygghets- och värdegrundsfrågor som rör obehag, missförstånd och övergrepp. Eller som underlag för skrivande av noveller, krönikor och argumenterande text inom svenskämnet.

Genom Metoo-rörelsen har frågor som dessa uppmärksammats ytterligare i samhället.

Målgrupp

Säg till, säg ifrån är i första hand tänkt att användas i grundskolans årskurs 8 och 9, samt gymnasiets årskurs 1. Men det pedagogiska arbetsmaterialet kan givetvis passa fler målgrupper.

Avsnittsförteckning

1. **Nakenbilden** – Olivia och William messar. Båda trasslar in sig i att skicka bilder som de kanske egentligen inte vill eller står för. De triggar varandra och vet inte hur de ska säga stopp…
2. **Handjobbet** – På festen blir det tjejen som tar initiativet. Han blir osäker men törs inte säga något. Hon försöker få igång killen, men törs inte heller fråga rakt ut vad han vill och gillar…
3. **Beröringen** – Killen vill ha sex, men hon vill inte ta steget fullt ut. Hon försöker säga nej, men är orolig för att han ska göra slut om hon inte låter honom hållas…
4. **Komplimangerna** – Emma får gliringar av tre killar på skolgården. En av killarna vill egentligen inte kommentera, men känner sig tvungen att hänga på jargongen. Han märker att Emma blir obekväm och ledsen, men han fortsätter ändå…
5. **Dejtingappen** – Han är intresserad av killar och för att få bekräftelse på sin egen sexualitet hamnar han på en dejtingsida. Där visar det sig att det finns många äldre män som i klartext skriver vad de vill göra…
6. **Ryktet** – När Emilie i stunden känner sig avundsjuk och osynlig startar hon ett rykte om sin kompis. Ryktet sprids och blir snabbt grövre. Det når Julie som ställer Emilie mot väggen…

Om lärarhandledningen

Lärarhandledningen utgår från det pedagogiska materialet *Säg till, säg ifrån*. Vissa animationer kan vara enklare att arbeta med i skolan än andra, till exempel "Ryktet" och "Komplimangerna", medan "Dejtingappen" kan ligga lite längre ifrån vardagen i skolan. Lärarhandledningen tillsammans med animationerna är det paket som utgör lektionsmaterialet. Animationerna fungerar inte fristående utan vägledning från handledningen. I dessa dilemman formuleras nämligen inga svar. De visar på situationer som skulle kunna ge karaktärerna handlingsutrymme och där fyller lärarhandledningen en viktig funktion. I handledningen lyfts problemställningar och dilemman som personerna i avsnitten ställs inför. Handledningen ger bland annat förslag på rollspel och skrivuppgifter som kan användas för att eleverna tillsammans eller enskilt ska kunna hitta olika lösningar på de dilemman som lyfts i avsnitten.

Lärarhandledningen innehåller två förslag till arbete med animationerna. Ett material kopplat till **svenskämnet**, samt ett upplägg för en **temadag** med utgångspunkt i **värdegrundsfrågor** kopplade till Lgr 11, trygghet och normer.

Hur vill du arbeta med materialet?

… ur ett **svenskämnesperspektiv:**

Här får eleverna möjlighet att genom olika skrivuppgifter sätta egna ord på sådant de sett och hört, men inte nödvändigtvis upplevt själva. Animationerna kan hjälpa till att låta eleverna gömma sig bakom handlingen för att inte behöva bli personliga.
Se sida 4

… i form av en **temadag** med avstamp i läroplanens tankar om **värdegrund**, kopplat till **normer** och **trygghetsfrågor**:

I lärarhandledningen finns förslag på rollspel, värderingsövningar och dramatiseringsuppgifter som belyser olika situationer från animationerna.
Se sida 5-9

Säg till, säg ifrån – i ämnet svenska

Introduktion

Programmen och lärarhandledningen lyfter känsliga frågor som kan bli personliga. Påminn eleverna om att texterna ska skrivas med programmen som bakgrund, varför inget behöver vara personligt upplevt eller baserat på egen erfarenhet.

Innan ni tittar på animationerna

Berätta att animationerna visar ett dilemma, en svår situation, som inte innehåller förslag till lösning för de inblandade karaktärerna. Med utgångspunkt i de olika dilemmana ska eleverna sedan skriva olika typer av texter där möjliga förklaringar till situationerna kan ges, liksom möjliga lösningar för de inblandade karaktärerna kan levereras.

Efter att ni har tittat på animationerna:

Skrivuppgift: Fyll tomrummet – skriv en novell

Utgå från valfri animation. Skriv en novell som tar avstamp i något som redan hänt för karaktärerna. Före det skeende som animationen beskriver. Vad kan förklara hur karaktärerna har hamnat i den situationen? Låt novellens handling lyfta svårigheter som gör att båda parter upplever situationen som problematisk.

Vid behov, repetera det typiska för en novell:
In medias res, karaktärer, konflikt, röd tråd, miljö- och personbeskrivningar, dialog, budskap och avslut.

Skrivuppgift: Vad händer sedan – skriv en novell

Utgå från valfri animation. Låt läsaren följa någon eller några av karaktärerna när avsnittet slutar. Hur hanterar karaktären situationen? Lägg till en form av lösning på dilemmat.

Vid behov, repetera det typiska för en novell:
In medias res, karaktärer, konflikt, röd tråd, miljö- och personbeskrivningar, dialog, budskap och avslut.

Skrivuppgift: Skriv en argumenterande text

Utgå från valfri animation. Skriv en argumenterande text där du argumenterar för hur dilemmat i avsnittet kan undvikas eller åtminstone minimeras. Tänk på att föra fram din tes och ha tydliga argument som understryker och motiverar din ståndpunkt.

Vid behov, repetera det typiska för en argumenterande text:
Ta ställning i en fråga (tes, bakgrund, för- och motargument). Skriv övertygande. Underbygg åsikten med fakta och forskning. Diskutera och motivera ämnet med tydliga och sakliga argument, och sambandsord som förtydligar argumentationen.

Skrivuppgift: Skriv en krönika

Utgå från valfri animation. Låt någon av karaktärerna skriva en krönika om det som hen har varit med om. I krönikan ger karaktären sin personliga bild av situationen och vad den har fått hen att fundera över både när det gäller den andres agerande men också hur hen ser på sitt eget ansvar i det som hände. Lyft gärna dilemmat också från ett samhällsperspektiv.

Vid behov, repetera det typiska för en krönika:
Åsikter och tankar om ett (för skribenten eller samhället) aktuellt ämne. Bakgrund till ämnet presenteras. Argumentation finns. Innehållet är både personligt och allmänt hållet. Slagkraftig rubrik. Språk med personlig stil.

Säg till, säg ifrån – en temadag om värdegrund, normer & trygghetsfrågor

Introduktion

Animationerna och lärarhandledningen lyfter känsliga frågor. Undvik gärna det som kan bli personligt inom ämnet i klassrummet. Animationerna med dess karaktärer är utmärkta för eleverna att "gömma sig" bakom. De kan förlägga både handlingar och känslor hos en karaktär, en opersonlig individ.
I arbetsmaterialet finns diskussionsfrågor, värderingsövningar och mer kreativa uppgifter.

Innan ni tittar på animationerna

Uppgift: Att arbeta med känsliga ämnen

Utgå från värdegrunden i läroplanen och förklara syftet med temadagen. Att arbeta med frågor som tillit, trygghet och jämlikhet kräver öppenhet och ett tillåtande klimat i klassrummet. För att kunna arbeta med materialet, som handlar om ungdomar som utsätts för dilemman och svårigheter, kopplade till en tonårings vardag, kan det vara lämpligt att inleda med att lyfta följande:
Hur vågar man säga stopp? Vad betyder ett nej? Hur gör man när något har gått för långt, passerat gränsen för vad man kan acceptera?

Uppgift: Centrala begrepp

Koppla också de begrepp som är centrala för arbete med värdegrund till diskussionen. Lyft innehållet om värdegrund från läroplanens första del, men också den egna skolans värdegrund så att det blir levande och aktuellt för eleverna.
Samla in åsikter om ordens betydelse för att hitta en gemensam grund. Samla också fler begrepp inom ämnet. Skriv dem på tavlan. Låt eleverna diskutera i par, sedan i grupp och till sist i helklass för att enas om definitioner som alla känner sig trygga med.
Förslag på begrepp:
värdegrund, jämlikhet, trygghet, normer, tillit, orättvisor, grupptryck, empati, samtycke, bekräftelse.

Uppgift: Att rymmas inom ramen – manligt och kvinnligt

Ringa in vad ni ser som "kvinnligt och manligt". Arbeta gärna med egenskaper och aktiviteter eller intressen som kan ses som "kvinnliga eller manliga". Skriv gärna de olika uppslagen på tavlan i en ruta för respektive kön. Avsluta diskussionen med att fundera över vilka ord i rutorna som är positivt laddade och vilka som är mer negativa. Är det balans mellan rutorna? Lyft också frågan om huruvida det finns ord som *inte kan få stå kvar* i respektive ruta, och vad som händer när en person mer stämmer överens med det som står i "fel" ruta.

Efter att ni har tittat på animationerna

Uppgift: Hur kunde det bli så här?

Vilka anledningar och orsaker ligger bakom situationerna som beskrivs i animationerna? Välj ett dilemma eller prata mer allmänt om alla i serien. Vad är det som gör att karaktärerna agerar som de gör? Låt eleverna diskutera i mindre grupper för att sedan samla ihop trådarna tillsammans.
Återknyt gärna till den inledande diskussionen om värdegrund, normer och de olika förväntningar som finns, mer eller mindre outtalat, på tjejer och killar när det handlar om lust och sex. Om diskussionerna går trögt kan ni ta hjälp av följande inledningar som hjälp till eleverna:

- I samhället i dag så ...
- Många tror ju att ...
- Jag tror att det skulle kunna vara så att ...
- Om tjejen hade ...
- Om killen hade ...
- Det kan kännas svårt att ...
- Alla vill ju bli bekräftade och då ...
- Om många i gruppen agerar på ett visst sätt, kan det vara ...

Uppgift: Hitta utvägen med seriestrippar

Vad skulle kunna vara de olika karaktärernas tankar och farhågor under händelsens gång? Gör alternativa seriestrippar till de olika scenerna, där ni visar hur de olika personerna skulle kunna agera för att styra utvecklingen i en annan riktning. *Se kopieringsunderlag: sex rutor med tomma pratbubblor.*

Om forumspel – arbete i helklass

Forumspel är en dramatiseringsform där eleverna ska komma fram till alternativa lösningar på dilemman. En grupp spelar upp en scen inför resten av gruppen. Sedan spelas scenen upp igen, men nu får publiken ropa stopp för att sedan delta i uppspelningen och ge sitt förslag på lösning.

I den här övningen kan ni koppla valfritt dilemma från *Säg till, säg ifrån* till ett forumspel för att hitta alternativa lösningar eller val för karaktärerna i animationerna. Det kan finnas en poäng med att låta tjejerna axla rollen som killar och vice versa, för att avdramatisera könsrollerna.

Uppgift: Dramatiseringsövning

Arbeta vidare i mindre grupper med några av följande frågeställningar, kopplat till valt avsnitt:

1. Hur skulle tjejen/killen kunna hinta om att hon/han redan inledningsvis inte känner sig bekväm med situationen? Hur skulle det ändra scenariot i avsnittet?
2. Hur skulle en fortsättning på avsnittet se ut? Om vi vill ge tjejen/killen möjligheter att slippa hamna i en jobbig eller utsatt situation.
3. Om avsnittet slutar som det gör – hur kan tjejen/killen få hjälp att komma ur den situation som hon/han är i?

Om tre värderingsövningar

Värderingsövningar är övningar där eleverna ska fundera, reflektera och ta ställning till olika påståenden.
”**Ett steg fram**” och ”**Heta stolen**” innebär att du som lärare läser upp ett påstående i taget. Den som håller med om påståendet tar antingen ett steg fram från linjen som alla står på, eller reser sig upp och byter plats.
”**Fyra hörn**” innebär att du levererar fyra olika förslag till ett dilemma. Varje hörn i rummet representerar ett av svarsalternativen. Eleverna tar ställning genom att ställa sig vid det alternativ som de håller med om.

I alla värderingsövningar gäller att du som lärare bör fråga några av eleverna efter varje val, hur de motiverar sitt ställningstagande.

Övning: Välj "Ett steg fram" eller "Heta stolen"

Ett steg fram

Eleverna står på rad. Du läser upp ett påstående och eleverna tar ett steg fram om de håller med om påståendet. Sedan tar alla ett steg tillbaka och ett nytt påstående levereras. Motivera och diskutera om det passar gruppen.

Påståenden:

1. Ett nej är alltid ett nej.
2. I “Nakenbilden” är det båda personernas fel att de skickar bilder till varandra.
3. Tjejen i “Nakenbilden” söker egentligen bara efter bekräftelse och flyttar fram sina egna gränser eftersom hon tror att det är vad som förväntas av henne.
4. Killen i “Nakenbilden” får ett övertag när han sparar tjejens bild.
5. Killen i “Nakenbilden” är en skitstövel som utnyttjar tjejen.
6. Allt blir oftast lättare och bättre när man vågar vara ärlig och säga vad man vill och inte vill.
7. Många av de dilemman som visas uppstår eftersom båda karaktärerna tror att den andra har högre krav och mer erfarenhet.
8. Killen, som inte vill delta i snacket i “Komplimangen”, har ett ansvar att stoppa jargongen.
9. “Handjobbet” är ovanlig på så sätt att den visar en tjej som är mer driven än killen när det kommer till sex.
10. När man väl har blivit ihop förväntas man ha sex.
11. Tjejen i dilemmat “Beröringen” säger “nej” bara för att spela svår.
12. Killen i dilemmat “Beröringen” borde lyssna när hans tjej säger nej och sluta röra vid hennes bröst.
13. När ett rykte är spritt är det svårt att bli av med det.
14. Tjejer som har mer sexuell erfarenhet får ofta dåligt rykte, medan killar med mer sexuell erfarenhet ses som coola och intressanta.

Heta stolen

Övningen fungerar som ”Ett steg fram”, men eleverna sitter i en rund ring. När en elev håller med om ett påstående som läses upp reser hen sig och byter plats. Det behövs alltså en tom stol för den händelse att det bara är en elev som vill byta plats vid ett uppläst påstående.
Använd samma påståenden som i “Ett steg fram”.

Uppgift: Fyra hörn

Eleverna står i mitten av rummet. Till varje påstående finns fyra olika svarsalternativ. Eleverna tar ställning genom att ställa sig i det hörn av rummet som representerar det svarsalternativ som de håller med om.

”Nakenbilden” – Den bästa lösningen hade varit att…

1. de hade vågat säga till den andra att de inte kände sig okej med bilderna.
2. tjejen hade skickat en nakenbild direkt. What´s the big deal?
3. killen hade sagt att han bara skojade när han slängt ut den första frågan om nakenbild.
4. annat alternativ, (nämligen…).

”Handjobbet” – Den bästa lösningen hade varit att…

1. killen direkt talat om att han inte var intresserad av henne.
2. tjejen dumpade honom när han inte blev hård direkt.
3. de båda stannade upp och frågade vad den andra ville, innan de fortsatte.
4. annat alternativ, (nämligen…).

"Beröringen" – Den bästa lösningen hade varit att…

1. de hade fortsatt att titta på roliga filmklipp.
2. hon hade givit efter och låtit honom få som han ville.
3. de hade vågat säga vad de tänkte och kände.
4. annat alternativ, (nämligen…).

"Komplimangerna" – Den bästa lösningen hade varit att…

1. tjejen aldrig hade lagt upp några selfies från början.
2. killen som var tveksam hade sagt till sina polare att lägga ner.
3. tjejen bara accepterade killarnas jargong, killar är ju så där.
4. annat alternativ, (nämligen…).

"Dejtingappen" – Den bästa lösningen hade varit att…

1. direkt avsluta kontot.
2. svara på de äckliga kommentarerna med samma ton.
3. ignorera de äckliga kommentarerna och leta efter personer som verkar mysiga och ärliga.
4. annat alternativ, (nämligen…).

"Ryktet" – Den bästa lösningen hade varit att…

1. erkänna direkt för kompisen att det var hon som startat ryktet, men att det var ett misstag.
2. lägga ut en dementi i chattgruppen.
3. förklara för kompisen varför det blev som det blev.
4. annat alternativ, (nämligen…).

För att avsluta temadagen

Samla ihop tankar och funderingar som uppkommit under dagen. Eftersom animationerna inte ger några lösningar på de problem som ungdomar kan ställas inför så behöver ni tillsammans fundera över hur man kan göra för att klara sig undan, eller ur, liknande situationer.

Allas lika värde – arbeta först i smågrupper, sedan i helklass

Låt eleverna i smågrupper punkta ner vilka begrepp de ser som de viktigaste hörnstenarna för en värdegrund som ska gälla för klassen. Hur vill grupperna att de ska agera mot varandra för att kunna känna tillit och trygghet?
Återknyt gärna till den inledande diskussionen om värdegrundsarbete och de begrepp som ni diskuterade. Sammanfatta diskussionen i helklass så att alla får ta del av varandras funderingar.

Så kan man tänka – arbeta först i smågrupper, sedan i helklass

Ge grupperna tid att samla ihop tankar från varje övning. Har de hittat några lösningar till något av de dilemman som presenterats, som kan användas som en form av standardsvar eller som ett sätt att alltid agera, som gör att det kan vara lättare att inte dras i liknande situationer. Sammanfatta diskussionen i helklass så att alla får ta del av varandras funderingar.

Upphovsrätten till innehållet i den här lärarhandledningen tillkommer UR, om inte något annat särskilt anges. Lärarhandledningen får fritt kopieras, distribueras digitalt och visas i undervisningssammanhang. När lärarhandledningen eller delar av innehållet används på olika sätt ska den ideella upphovsrätten iakttas.

Det här betyder att du som lärare i din undervisning bland annat får kopiera upp så många kopior du behöver av hela eller delar av lärarhandledningen och dela ut till elever, tillhandahålla den digitalt till eleverna i en elevportal eller liknande, eller visa i en Powerpointpresentation. Viktigt att tänka på när du använder lärarhandledningen, på olika sätt, är att det alltid ska gå att se vem eller vilka som har upphovsrätten. Om lärarhandledningen kopieras upp i sin helhet så framgår det redan, men om det är så att du väljer att bara använda någon del behöver du skriva i anslutning till det du använder vem eller vilka det är (UR och/eller annat namn, som framgår i lärarhandledningen).

Avsnitt 1	Avsnitt 2
Avsnitt 3	Avsnitt 4
Avsnitt 5	Avsnitt 6